

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПЕРСОНАЛ

УДК 377.35:355.234 (438)

МОДЕЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПРИКОРДОННОЇ ВАРТИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Наталія Ринденко

У статті представлено модель професійної комунікативної підготовки курсантів навчальних закладів прикордонної варту Республіки Польща. Представлена модель передбачає органічну єдність цільового, змістового, процесуального й оціночно-результативного компонентів. Усі зазначені компоненти є взаємообумовленими і взаємозалежними, їх можливо реалізувати шляхом дотримання педагогічних умов, що забезпечують ефективність функціонування цієї моделі.

Ключові слова: професійна комунікативна підготовка, курсанти навчальних закладів прикордонної варту Республіки Польща, цільовий, змістовий, процесуальний і оціночно-результативний компоненти моделі, педагогічні умови.

Завдання, які сьогодні поставлено перед Державною прикордонною службою України для забезпечення курсу нашої країни на європейську і євроатлантичну інтеграцію, реалізація концепції інтегрованого управління кордонами зумовлюють суттєве зростання вимог до персоналу відомства у контексті необхідності володіння комунікативними вміннями, у тому числі іншомовними.

Результати аналізу європейських підходів до проблеми опанування і використання іноземної мови в сучасній системі правоохоронної освіти засвідчили, що вміння спілкуватися іноземною мовою, підтримувати комунікацію іноземною мовою з урахуванням специфіки іншомовної культури є невід'ємним компонентом підготовки компетентного фахівця. З огляду на це значний інтерес спричиняє досвід організації комунікативної підготовки фахівців з охорони кордону країн-членів Європейського Союзу (далі – ЄС).

Як показали результати аналізу літературних джерел, проблемі комунікативної підготовки військових фахівців і фахівців правоохоронних органів у зарубіжних країнах присвятили свої публікації А. Балендр, І. Блощинський, О. Малік, К. Мамчур, Д. Таушан та інші. Проте ґрунтовного аналізу підготовки до іншомовного спілкування європейських прикордонників, на основі якого можливо було би сформулювати рекомендації щодо

модернізації вітчизняної системи підготовки молодших фахівців із охорони кордону, не існує.

Метою статті є узагальнення результатів дослідження польського досвіду комунікативної підготовки курсантів навчальних закладів Прикордонної варті Республіки Польща (далі – ПВ РП): методологічні підходи, принципи, педагогічні умови, методи і форми тощо й розробити структурно-функціональну модель означеного процесу як методичної схеми.

Моделювання в педагогічній літературі [1; 2; 3] визначається як метод дослідження об'єктів пізнання на їхніх моделях, уявних або матеріальних системах, котрі відображають або відтворюють об'єкт дослідження [4, с. 516].

У контексті нашого дослідження модель будується на базі досить повних знань про явище, що аналізується. Ефективність моделі досягається завдяки повноті, системності, взаємозв'язку компонентів моделі. Крім того, у процесі побудови моделі ми взяли до уваги те, що формування професійної комунікативної компетентності польських курсантів-прикордонників здійснюється у процесі вивчення декількох навчальних дисциплін, орієнтованих на формування активної особистості фахівця з охорони кордону, готової до співпраці у процесі міжнаціональної взаємодії, здатної здійснювати професійну комунікацію, зокрема іноземною мовою, із зарубіжними колегами й особами, що перетинають кордон.

Основними компонентами моделі є: **цільовий, змістовий, процесуальний, оціночно-результативний** (див. рис. 1). Розглянемо більш детально структуру і зміст кожного із вищезазначених компонентів моделі комунікативної підготовки курсантів навчальних закладів ПВ РП.

Цільовий компонент формує мету підготовки фахівця прикордонної служби. Визначальним елементом підготовки до іншомовної комунікації курсантів ПВ РП є потреба відомства у фахівцях, які володіють іншомовними комунікативними вміннями. Вимоги до підготовки з іноземної мови сформульовано у низці нормативних документів ЄС і ПВ РП щодо професійної підготовки прикордонників.

В умовах європейської інтеграції національних прикордонних служб і відповідно до загальноєвропейських стандартів професійної освіти й підготовки провідною *метою* комунікативної підготовки курсантів прикордонних навчальних закладів Польщі є формування необхідних умінь і навичок практичного володіння професійно орієнтованими іншомовними вміннями як мінімум на рівні B1 у сфері професійної діяльності; поетапне формування у курсантів професійної комунікативної компетентності. Отже, цілі навчання курсантів іноземної мови визначаються професійними комунікативними потребами фахівця.

Основними *завданнями* підготовки майбутніх фахівців прикордонного відомства є формування готовності до міжкультурної та міжнаціональної комунікації у процесі професійної діяльності; формування професійно важливих комунікативних якостей особистості; розвиток усвідомленої потреби до саморозвитку, до самостійного формування комунікативних умінь.

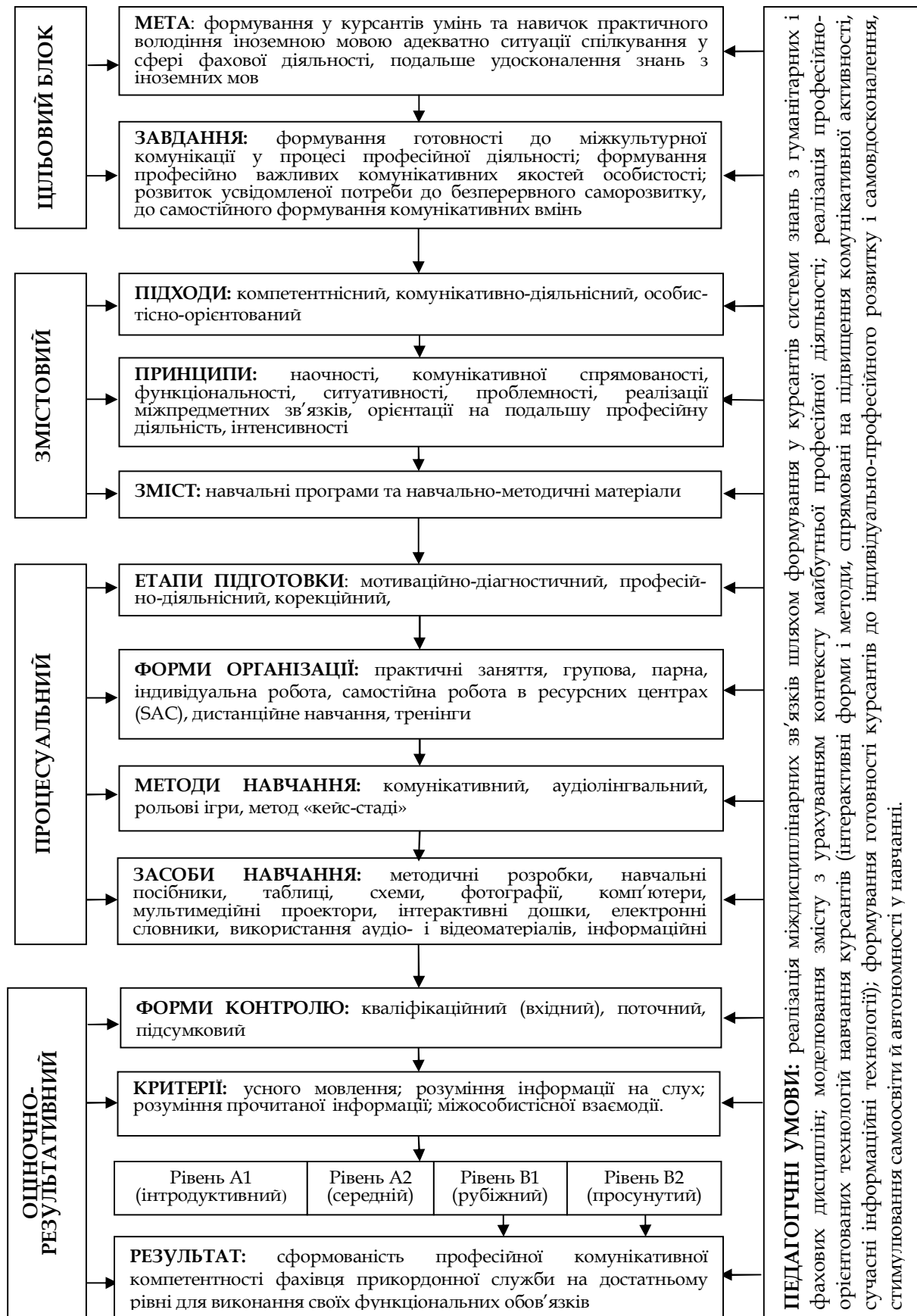

Рис. 1. Модель комунікативної підготовки курсантів навчальних закладів ПВ РП

Другим компонентом у нашій моделі є *змістовий*, який охоплює зміст комунікативної підготовки, методологічні підходи, принципи добору змісту й педагогічні умови успішної його реалізації. Саме мета вивчення навчальної дисципліни є визначальним чинником формування її змісту. Змістом навчання є система знань, умінь і навичок, способів діяльності, форм поведінки, якими мають оволодіти курсанти у процесі навчальної діяльності. Його розкрито у навчальному плані, програмах і навчальних матеріалах із навчальної дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням», дисциплін, що є допоміжними у формуванні комунікативної компетентності фахівця-прикордонника: «Основи суспільної та міжкультурної комунікації», «Етика професійної діяльності», а також тренінги та курси підвищення кваліфікації, спрямовані на розвиток і вдосконалення комунікативних умінь.

Провідними методологічними підходами до організації комунікативної підготовки курсантів і добору змісту є такі: *комунікативно-діяльнісний*, орієнтований на моделювання комунікативних ситуацій, наближених до реальних, з використанням автентичних матеріалів (науковці вважають, що комунікативний підхід найбільшою мірою відбиває специфіку навчання іншомовної професійно зорієнтованої комунікації, оскільки за його допомогою найкраще реалізується принцип професійної спрямованості навчання іноземної мови [5; 6]); *особистісно-орієнтований*, основними ознаками якого є варіативність методик і технологій, диференціація навчання, утвердження цінності емоційного благополуччя, внутрішньої мотивації, забезпечення розвитку й саморозвитку особистості курсанта, врахування особистісних характеристик курсантів та ін.; *компетентнісний*, який спрямовує процес навчання на досягнення практично вагомих результатів у вигляді системи компетентностей, з поміж яких одну з ключових ролей відіграє професійна комунікативна компетентність.

Провідними принципами навчання іноземної мови польських курсантів-прикордонників є такі:

✓ *принцип наочності*, що вимагає залучення до сприймання всіх органів чуття курсанта, використання натуральних, зображальних, схематичних, аудіовізуальних і словесно-образних наочних засобів навчання, які використовуються у різних формах роботи;

✓ *принцип комунікативної спрямованості* – передбачає, що курсанти на заняттях не просто сприймають певну інформацію, подану викладачем, а є активними учасниками процесу професійного іншомовного спілкування, що відбувається в аудиторії;

✓ *принцип функціональності* – забезпечує адекватний відбір мінімуму мовленнєвих засобів, засвоєння яких дозволяє курсантам здійснювати професійне спілкування в іншомовному середовищі на комунікативно достатньому рівні (рівень комунікативної достатності припускає неідеальне володіння мовою);

✓ *принцип ситуативності* – визначає пріоритетну роль ситуації в організації процесу підготовки до професійного спілкування в іншомовному середовищі;

✓ важливу роль у забезпеченні активної позиції курсантів відіграє створення проблемних ситуацій. Згідно з комунікативним підходом підготовка курсантів до професійного спілкування повинна відбуватися, як моделювання реального професійного спілкування, котре є проблемним за своєю сутністю, отже, і процес такої підготовки повинен мати проблемний характер, що зумовлює *принцип проблемності* в підготовці курсантів-прикордонників до професійного спілкування в іншомовному середовищі;

✓ *принцип професійної спрямованості* – забезпечує можливість зосередити увагу курсантів на майбутній професійній діяльності шляхом створення ситуацій професійного спрямування, тобто навчальне іншомовне спілкування курсантів в аудиторії імітує реальне професійне спілкування фахівців прикордонного відомства в іншомовному середовищі;

✓ із принципом професійної спрямованості навчальної діяльності курсантів безпосередньо пов'язаний *принцип міжпредметності*, адже встановлення у процесі професійного спілкування зв'язків іноземної мови з профілювальними дисциплінами не тільки сприяє більш глибокому і точному засвоєнню іншомовного матеріалу курсантами, але й озброює їх уміннями застосовувати отримані теоретичні і практичні знання в усьому їхньому комплексі в майбутній професійній діяльності [7, с. 81];

✓ *принцип інтенсивності*, що сприяє активній та інтенсивній діяльності курсантів різними засобами під час занять і за допомогою інноваційних методик викладання у процесі вивчення іноземної мови.

Для ефективної підготовки до іншомовної комунікації необхідними є такі *педагогічні умови*:

- реалізація міждисциплінарних зв'язків шляхом формування у курсантів системи знань із гуманітарних і фахових дисциплін;
- моделювання змісту навчальних матеріалів з урахуванням контексту майбутньої професійної діяльності;
- реалізація професійно-орієнтованих технологій навчання курсантів з метою формування у них професійної комунікативної компетентності;
- формування готовності курсантів до індивідуально-професійного розвитку і самовдосконалення, стимулювання самоосвіти й автономності у навчанні.

Навчання іноземної мови в Головному центрі підготовки має професійно-орієнтований характер, тому його мета і зміст визначаються, в першу чергу, професійними комунікативними й пізнавальними потребами майбутніх фахівців. Зазначені педагогічні умови реалізуються через надання змісту навчального матеріалу професійно значущої тематики, використання знань і навичок іншомовного спілкування в ситуаціях, максимально наближених до їхньої майбутньої професійної діяльності; дотримання міжпредметних зв'язків, що сприяє узагальненню, систематизації та міцності знань, формуванню професійних умінь і навичок; використання інтерактивних форм і методів навчання, спрямованих на підвищення комунікативної активності, сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; організацію самостійної роботи курсантів.

Вищезазначені підходи, принципи й педагогічні умови визначають вибір форм, методів і засобів організації навчання у процесі підготовки прикордонників до іншомовної комунікації.

Процесуальний компонент моделі комунікативної підготовки курсантів навчальних закладів ПВ РП відображає сутність процесу навчання, містить етапи, методи навчання й викладання, засоби і форми організації навчального процесу, основу яких становлять Рекомендації Ради Європи, за якими викладання іноземних мов будують на спільних для всіх країн Європи цілях, змісті й методах навчання, маючи на меті досягнення загальноєвропейських кваліфікаційних рівнів, які забезпечують спілкування й ефективність дій у межах європейського простору [8].

Відповідно до результатів нашого дослідження основними етапами комунікативної підготовки курсантів навчальних закладів ПВ РП визначено такі: *мотиваційно-діагностичний* (діагностика рівнів володіння мовою, формування позитивної мотивації курсантів до процесу оволодіння комунікативними вміннями як необхідної умови ефективної професійної діяльності з охорони кордону); *професійно-діяльнісний* (опрацювання навчального матеріалу у рецептивній, репродуктивній і продуктивній діяльності для закріплення умінь і навичок його використання з метою забезпечення ефективної професійної діяльності з охорони кордону); *корекційний* (поглиблення, структурування, діагностика й корегування професійно зорієнтованих знань, умінь і навичок, формування готовності до самовдосконалення).

У цій моделі органічно поєднуються проблемні, інтерактивні, ігрові, рольові форми й методи навчання, завдяки чому забезпечується особистісне включення курсантів у процес навчання іноземних мов шляхом моделювання проблемних професійно-спрямованих ситуацій, а також – міжособистісна взаємодія та діалогічне спілкування суб'єктів освітнього процесу. У Головному центрі підготовки успішно реалізується концепція навчальної автономії з оволодіння іноземними мовами професійного спрямування, яка забезпечує можливість самостійно підтримувати й удосконалювати свій рівень знання мови. Важливу роль у стимулюванні самоосвіти й розвитку навчальної автономії персоналу ПВ РП відіграють інформаційно-комунікаційні технології. Підтвердженням ефективного впровадження інноваційних технологій у навчальний процес іншомовної підготовки курсантів є створення ресурсних центрів самостійного вивчення іноземної мови і впровадження курсу дистанційного навчання.

Ця модель передбачає використання таких засобів навчання: методичні розробки, навчальні посібники, довідкові матеріали, засоби наочності (таблиці, схеми, фотографії), технічні засоби навчання (комп'ютери, мультимедійні проектори, інтерактивні дошки), електронні словники, електронні презентації, електронні перекладачі, аудіо- і відеоматеріали, інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Таким чином, форми, методи і засоби навчання, використовувані при підготовці до іншомовного спілкування у Головному центрі підготовки, орієнтовано на особистість курсанта, його активну участь у саморозвитку,

отримання якісних знань, професійних навичок. На відміну від традиційних лекцій і практичних занять, активні форми й методи навчання дозволяють наблизити навчальний процес до реальності, імітуючи професійну діяльність.

Важливе місце в моделі комунікативної підготовки курсантів прикордонників посідає *оціночно-результативний* компонент, у якому реалізовано вибір оптимальних видів контролю результатів навчальної діяльності. Основними видами оцінювання навчальних досягнень з іноземної мови курсантів центрів підготовки ПВРП є кваліфікаційний (вхідний), поточний і підсумковий контроль. Для реалізації цих видів контролю викладачі використовують різні форми: співбесіда, вправи, тестові завдання, контрольні роботи тощо.

У моделі також подано рівні володіння іноземною мовою, досягнуті курсантами у процесі комунікативної підготовки відповідно до критеріїв міжнародних експертів Ради Європи.

Рівень А1 – «інтродуктивний» – вважається найнижчим, елементарним рівнем використання мови. Користувач із таким рівнем може розуміти і вживати побутові вирази й речення, які допомагають вирішити повсякденні проблеми.

Рівень А2 – «середній», коли користувач може виконувати певні соціальні функції, розуміти ізольовані фрази й широко вживані вирази, необхідні для повсякденного спілкування у сферах особистого побуту, сімейного життя, здійснення покупок, орієнтації на місцевості.

Рівень В1 є «рубіжним» рівнем незалежного користувача, він є необхідним для здійснення професійної діяльності. Користувач може розуміти основний зміст чіткого нормативного мовлення з тем, які часто вживаються на службі, у навчанні, під час дозвілля; вирішувати більшість комунікативних проблем, що виникають під час спілкування з іноземними громадянами.

Рівень В2 є «просунутим» рівнем незалежного користувача, який може розуміти основні ідеї тексту на конкретну й абстрактну теми; вести спеціалізовані дискусії за фахом; вільно спілкуватися з носіями мови із ступенем швидкості та спонтанності, який не завдає перешкод у спілкуванні жодній зі сторін [9].

Оцінювання рівня сформованості іншомовних комунікативних умінь майбутніх фахівців у галузі охорони кордону здійснюється за такими критеріями: усного мовлення; розуміння інформації на слух; розуміння прочитаної інформації; міжособистісної взаємодії.

Як бачимо з моделі, основним результатом навчання є рубіжний рівень володіння іноземною мовою для ефективного виконання службових обов'язків з охорони кордону (В1), а також подальше удосконалення знань до рівня В2.

Усі компоненти навчального процесу розглядаються у закономірному взаємозв'язку. Мета навчання визначає його зміст, а компоненти потребують певних методів, засобів і форм стимулювання й організації навчання, під час якого необхідно здійснювати відповідні контроль і корегування. Нарешті, усі компоненти сукупно можуть забезпечувати певний результат, який визначається як сформована професійна комунікативна компетентність.

Таким чином, презентована нами модель професійної комунікативної підготовки курсантів навчальних закладів ПВ РП передбачає органічну єдність цільового, змістового, процесуального й оціночно-результативного компонентів. Усі зазначені компоненти є взаємообумовленими і взаємозалежними, їх можливо реалізувати шляхом дотримання педагогічних умов, що забезпечують ефективність функціонування цієї моделі.

Перспективними напрямками нашого подальшого наукового дослідження є експериментальна перевірка педагогічних умов, методичних підходів, форм і методів навчання у системі комунікативної підготовки молодшого персоналу Держприкордонслужби України; розробка рекомендацій щодо модернізації вітчизняної системи підготовки до міжкультурної комунікації молодших фахівців з охорони кордону.

Список використаних джерел:

1. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность / А. Н. Дахин // Школьные технологии. – 2002. – № 2. – С. 62–67.
2. Коберник О. Сутнісна характеристика проектування педагогічного процесу / О. Коберник // Збірник наукових праць. Ч. 2. С. 101–109. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/zpriedri_2012_2_15.pdf
3. Татур Ю. Г. Высшее образование: методология и опыт проектирования: учебно-методическое пособие / Ю. Г. Татур. – М. : Университетская книга; Логос. – 256 с.
4. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України]; голов. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Зимняя И. А. Смысловое восприятие речевого сообщения в условиях массовой коммуникации / Отв. ред. Т. М. Дридзе, А. А. Леонтьев. – М. : Наука, 1976. – 263 с.
6. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
7. Комарова Э. П. Основы обучения иноязычному профессионально ориентированному опередованному общению в системе вузовского образования / Э. П. Комарова. – Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2000. – 175 с.
8. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. проф. С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
9. Centralny Ośrodek Szkolenia Straży Granicznej. Program kursu doskonalącego «Język angielski z terminologią ogólną i branżową». – Koszalin. 2005. – 85 s.